

วรรณลีลาในวรรณกรรมกลอนลำอีสาน*

LANGUAGE STYLES IN FOLK LITERARY OF ISAN, KLONLAM

ชุ่ม พิมพ์ศรี

Choom Phimkeeree

มหาวิทยาลัยพะเยา

University of Phayao, Thailand

E-mail: naychumphimphkhiri@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอวรรณลีลาและวิเคราะห์ลักษณะทางภาษาลีลาในการสร้างสรรค์วรรณลีลาในวรรณกรรมกลอนลำอีสานทางด้านข้อมูลที่ใช้ศึกษาคือหนังสือวรรณกรรมของอีสานจำนวน 6 ชุด 23 เรื่อง โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์กรอบแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบวรรณลีลาของมาร์ติน โจนส์ ซึ่งได้แบ่งรูปแบบวรรณลีลาออกเป็น 5 ระดับ อีกทั้งได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทางภาษาวรรณลีลาในด้านคำ ในด้านข้อความ ของดวงมน จิตรจันทน์ และของจิตรดา สุวัฒน์กุล มาเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ผลการวิจัยวรรณลีลาในวรรณกรรมกลอนลำอีสานด้านรูปแบบพบว่าวรรณลีลาแบบตายตัวปรากฏมีในบทประณามพจน์ของวรรณกรรมเอกของภาคอีสานมีจำนวน 14 เรื่อง ส่วนวรรณลีลาแบบเป็นทางการ วรรณลีลาแบบปรึกษาหารือ วรรณลีลาแบบเป็นกันเอง และวรรณลีลาแบบสนทนา จะพบในวรรณกรรมกลอนลำอีสานทุกเรื่องที่น่าสนใจ วิเคราะห์ ส่วนวรรณลีลาทางด้านสุนทรียภาพในด้านคำตามกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้จำนวน 6 ประเด็น คือ 1) ลีลาคำสัมผัสคือมีเสียงสัมผัสทั้งพยางค์และสัมผัสสระ 2) ลีลาคำซ้อน 3) ลีลาคำซ้ำ 4) ลีลาภาษาถิ่น 5) ลีลาคำหลก และ 6) ลีลาอื่น ๆ ซึ่งทำให้มีลีลาภาษาที่หลากหลายในความคิดของผู้อ่านทั้งรูปคำและเสียงของคำ ส่วนลีลาระดับข้อความพบว่า ผู้แต่งใช้ลีลา 3 ลักษณะ คือ การใช้ภาษาที่มุ่งให้เกิดความงามในลักษณะด้านภาพพจน์ได้แก่ อุปลักษณ์ อติพจน์ สัทพจน์ บุคลวัตและภาพพจน์อื่น ๆ ด้านโวหารใช้ลีลาภาษาได้ครบทั้ง 4 โวหาร

คำสำคัญ: วรรณลีลา, วรรณกรรม, กลอนลำอีสาน

* Received 29 June 2020; Revised 18 October 2020; Accepted 16 November 2020

Abstract

This article aims to analyze language styles presentation and analysis of linguistic features in the creation of folk literary of Isan, klonlam. In terms of the data used for this study, there are 6 sets of Isan literary books, 23 stories by the researcher who applied the conceptual framework of Martin Jose's literary style, which divided the form of Language Style into 5 levels and applied the conceptual framework of aesthetics in words and texts of Duangmon Jitchamnong and Jitrada Suwattikul is the conceptual framework used in the research. The results of the research of Language Styles in Fork Literary of Isan, Klonlam were found that The frozen style are found in the poems of the Fork Literary of Isan Klonlam 14 stories. But the Fomal style, consultative style, casual style and intimate style Will be found in every story that has been analyzed in Language Styles in Fork Literary of Isan, Klonlam. But Language Styles in Aesthetics in terms of words according to the conceptual framework included 6 issues: 1) rhyme style, i.e. sound, rhyme, both consonants and vowels, 2) Reduplication style, 3) repeating style, 4) dialect style, 5) different words style and 6) other styles, which give the reader a variety of styles in the thoughts of word and sound form. In the texts style was found that The author used 3 styles to using language aimed to creating beauty in figure of speech, namely; metaphors, hyperbole, Onomatopoeia, Personification, and other figure of speeches. In terms of style, all four styles of language were used, namely; narrative, descriptive, sermons, and eloquence. In the feeling of Thai literature, it was found that there were all four feelings, namely; praise feeling, love feeling, angry feeling and sad feeling.

Keywords: Language Styles, Fork Literary of Isan, Klonlam

บทนำ

มรดกทางภูมิปัญญาของชาวอีสานโดยเฉพาะทางด้านวัฒนธรรม มีหลากหลายลักษณะไม่ว่าจะเป็น ศาสนา คติความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม และวรรณกรรมพื้นถิ่น มรดกเหล่านี้คือสิ่งที่บรรพชนได้สร้างขึ้นมาแต่โบราณ และมีการสืบทอดต่อเนื่องกันมาทุกยุคทุกสมัยตราบนานถึงปัจจุบัน วรรณกรรมประเภทกลอนลำ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมอีสานประเภทหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน กลอนลำถือว่าเป็นบทประพันธ์

ร้อยกรองที่หมอลำนำมาขับร้องมีเนื้อหาหลากหลายประการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะร้อยกรองนี้ปรากฏผสมผสานการแสดง บางครั้งการแสดงก็มีส่วนในการกำหนดเนื้อหาให้แผกผันกันออกไป ขณะเดียวกันการหลีกเลี่ยงการแสดงเรื่องซ้ำ ๆ กัน ด้วยการหาเรื่องใหม่มาแสดงอยู่เสมอ นั้น ก็ทำให้ทั้งผู้แสดงและผู้ชมคลายจากความรู้สึกเบื่อหน่ายลงได้ รวมทั้งยังทำให้เนื้อหาของบทหมอลำมีระดับหลากหลายเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่งด้วย จารุวรรณ ธรรมวัตร ชี้ให้เห็นว่า กลอนลำอีสานเกิดจากนักปราชญ์ชาวอีสานได้นำเอาวรรณคดีอีสานมาประพันธ์เป็นกลอนลำเกี่ยวกับการกำหนดหมอลำ หมอลำเกิดขึ้นจากตำนาน คือ ระบบความเชื่อเรื่องแถน ผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ และความเชื่อเรื่องพระโพธิ์สัตว์ นอกจากนี้สังคมอีสานเป็นสังคมการเกษตร เชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์ ที่กล่าวมานั้นล้วนเป็นมูลเหตุแห่งการเกิดหมอลำ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2543)

วีระ สุดสังข์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับกลอนหมอลำไว้ว่า กลอนหมอลำได้รับอิทธิพลจากบทกล่อมลูก คำผญา หรือคำแหล่ ทำให้กำเนิดหมอลำ สมัยก่อนในภาคอีสานมีหมอลำ (หมอลำพูด) หรือผู้ชำนาญในการพูดซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้จากหนังสือ และประสบการณ์ นำมาเล่าให้ผู้ฟังได้สนุกสนานไม่ว่าจะมีงานบุญหรืองานมงคลหมอลำมักจะได้รับเชิญไปไว้ในงานเสมอ (วีระ สุดสังข์, 2526) ไพบูลย์ แสงเงิน ได้ชี้ให้เห็นว่ากลอนลำเป็นภูมิปัญญาของอีสานโดยแท้ แบ่งยุคหรือช่วงสมัยของหมอลำออกเป็น 4 ยุค คือ หมอลำรุ่นโบราณ หมอลำรุ่นแรก หมอลำรุ่นกลาง และหมอลำรุ่นปัจจุบัน (ไพบูลย์ แสงเงิน, 2534) หมอลำเป็นศิลปป็นที่สร้างสรรค์ทั้งในด้านความบันเทิงความรู้ในการดำรงชีวิตด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ฮีต คองต่าง ๆ และที่สำคัญยังเป็นแหล่งสร้างไหวพริบปฏิภาณให้แก่ชาวบ้าน ที่สามารถจำและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ทำนองลำไว้เป็น 3 ทำนอง คือ ลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเต้ย ทั้งนี้จะแบ่งบทกลอน ไม่ว่าจะเป็นชนิดใดก็ตามที่หมอลำนำมาขับลำในภาคอีสาน ล้วนเรียกว่า “กลอนลำ” กลอนลำกับกลอนอ่านก็ประกอบขึ้นด้วยโครงสร้างพื้นฐานอันเดียวกัน คือ คำกลอนบทหนึ่งที่มีสี่บาท (สี่วรรค) และแต่ละบาทจะมีจำนวนคำอยู่ระหว่าง เจ็ด - สิบสองพยางค์ นอกจากนี้อาจมีคำที่อยู่หน้าหรือหลังของบางบาท ที่เรียกกันว่า คำสร้อย เช่น บัดนี้ เมื่อนั้น อ้ายเอ๋ย โอนอ้ายเอ๋ย พี่ชายเอ๋ย กลอนลำ เป็นรูปแบบของเพลงลาวโบราณแบ่งได้เป็นหลายอย่าง ตามลักษณะทำนองของการลำ เช่น ลำเต้ย ลำพืน ลำกลอน ลำเรื่อง ลำเรื่องต่อกลอน ลำเพลิน และลำซิ่ง ดังนั้น กลอนลำอาจหมายถึง เรื่องที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนลำตามแบบฉันทลักษณ์ของอีสาน 4 รูปแบบ คือ โคลงสาร กาบ กอน และร้าย (ฮ่าย) และใช้ถ้อยคำสำนวน ภาษาไทยถิ่นอีสานที่หมอลำนำมาขับลำตามทำนองของหมอลำแต่ละพื้นถิ่นของภาคอีสาน โดยการนำเรื่องราวที่ผูกแต่งขึ้นสำหรับขับลำให้จบเรื่องภายในกลอนเดียว ทำนองเดียว ขับลำให้จบเรื่องในหลายกลอน หลายทำนอง ในส่วนของเนื้อหาของกลอนลำนั้น ผู้แต่งจะนำเรื่องราวในวรรณคดี

ตำนาน และนิทานพื้นบ้านมาแต่งเป็นเรื่องราว แล้วหมอลำสามารถนำมาขับเป็นจังหวะและท่วงทำนองเดียวกันตลอดทั้งเรื่อง การขับลำครั้งหนึ่ง ซึ่งมีเรื่องราวหลายเรื่องรวมกันไปกลอนลำยุคต้น ๆ จะมีเนื้อหาเพียง 2 - 3 ประโยคเท่านั้น แต่ขับวกไปวนมาได้ยาวนานถึงค่อนข้างครึ่งวัน ต่อมาเมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ชุมชนแล้ว เนื้อหาของกลอนลำจึงค่อยขยายออกไปเรื่อย ๆ จากประโยคเดียวก็ขับลำไปในหลายประโยค และท้ายที่สุดก็ขับจนจบเรื่อง โดยแต่ละเรื่องที่นักปราชญ์ท้องถิ่นนำมาประพันธ์ ล้วนมาจากรรณกรรมอันประกอบไปด้วยวรรณศิลป์หรือวรรณลีลา

วรรณลีลา นั้นราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายเฉพาะลีลาว่า หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวในการแสดงออกและวิธีที่นักเขียนแต่ละคนใช้ในการแต่งร้อยแก้วและบทร้อยกรอง และยังหมายถึง ท่วงทำนอง เช่น ลีลาการพูด ลีลาการเขียน การเลือกสรรฉันทหรือแบบประพันธ์ให้เหมาะแก่ข้อความของเรื่อง เช่น ลีลาการประพันธ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) กอบกุล อิงคณท์ ได้อธิบายความหมายของลีลาหรือสไตล์ (Style) ว่า การถ่ายทอดเรื่องราวความคิดและความตั้งใจของผู้แต่งออกมาด้วยการเลือกสรรลีลาที่เขาต้องการ เพื่อให้เหมาะสมกับเรื่องที่น่าเสนอ” (กอบกุล อิงคณท์, 2546) ในทำนองเดียวกัน กาญจนา ปราบปัญจะกล่าวว่า ลีลา หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของนักเขียนแต่ละคนในการเลือกใช้ถ้อยคำสำนวนและประโยคที่เหมาะสม ตลอดจนสื่อออกมาด้วยกลวิธีการเขียนที่ชัดเจน น่าสนใจ ลีลาของแต่ละคนไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในการใช้ภาษา ประสบการณ์ ความรู้สึนึกคิด ตลอดจนความสามารถที่เป็นกลวิธีเฉพาะตัว ของนักเขียนแต่ละคน ซึ่งไม่สามารถลอกเลียนกันได้ แต่ในการวิจัยครั้งนี้เรียก วรรณลีลา ตามความหมายดังกล่าว (กาญจนา ปราบปัญจะ, 2553) สมเกียรติ รักษ์มณี ได้กล่าวไว้ว่าลีลาการใช้ภาษาไทยในสังคมไทยจำเป็นต้องคำนึงถึงโอกาสสถานที่ และบุคคลเสมอ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสมตามระเบียบวิธีและวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทย อันแสดงให้เห็นว่าคนไทยทุกคนมีศิลปะการใช้ภาษาอยู่ในใจเสมอ ดังนั้นการรู้จักเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับบริบท จึงนับว่าเลือกใช้ภาษาอย่างมีวรรณศิลป์หรือวรรณลีลา (สมเกียรติ รักษ์มณี, 2551)

จากการให้ความหมาย ลีลาหรือวรรณลีลา ตามทัศนะดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ลีลา คือ ลักษณะท่วงทำนองการประพันธ์ของกวี ที่แสดงออกมาด้วยอารมณ์อันสุนทรีย์ เป็นแบบของแต่ละคนไม่สามารถลอกเลียนกันได้ วรรณลีลาที่พบในวรรณกรรมกลอนลำอีสานจำแนกได้ 5 รูปแบบดังนี้ รูปแบบที่ 1 วรรณลีลาแบบตายตัว (Frozen Style) คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้พูดกับบุคคลที่เป็นที่เคารพสูงสุด เช่น พระมหากษัตริย์ และใช้ในพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในพิธีกรรมทางศาสนา หรือที่เป็นพิธีการ พบในบทประณามพจน์ในวรรณกรรมกลอนลำอีสาน 14 เรื่อง จากวรรณกรรมที่ศึกษา 23 เรื่อง รูปแบบที่ 2 วรรณลีลาแบบเป็นทางการ (Formal Style) คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้ใน โอกาสสำคัญใช้พูดกับบุคคลที่สูงกว่าและใช้พูดเรื่องสำคัญ

พบในวรรณกรรมที่ศึกษา 23 เรื่อง รูปแบบที่ 3 วรรณลีลาแบบหาหรือ (Consultative Style) คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้ในการ ติดต่อธุรกิจ การงาน การซื้อขายในชีวิตประจำวัน รวมทั้ง การประชุมปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการ พบในวรรณกรรมทั้ง 23 เรื่อง รูปแบบที่ 4 วรรณลีลาแบบเป็นกันเอง (Casual Style) เป็นรูปแบบของภาษาที่ใช้พูดในโอกาสที่ไม่เป็นทางการ พูดกับบุคคลที่เท่าเทียมกันหรือคุ้นเคยกัน พบในวรรณกรรมทั้ง 23 เรื่อง รูปแบบที่ 5 วรรณลีลาแบบสนิทสนม (Intimate Style) คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้พูดกับคนที่มีความสนิทสนมมากที่สุด เช่น บุคคลในครอบครัว ระหว่างพี่น้อง สามิภรรยา พบในวรรณกรรมทั้ง 23 เรื่อง ในการศึกษาลักษณะเด่นด้านลีลาภาษา พบว่า วรรณลีลาในวรรณกรรมกลอนลำภาคนิพนธ์มีความโดดเด่นในลีลาภาษา 2 ประการ คือ 1) ลีลาภาษาระดับคำ มีการเล่นเสียงสัมผัส การกลายเสียงของคำ การใช้คำซ้อนเพื่อความหมายและคำซ้อนเพื่อเสียงทำให้เกิดความไพเราะ มีการนำคำในภาษาถิ่นมาแต่งได้อย่างสละสลวย 2) ลีลาภาษาระดับข้อความ กวีใช้ภาษาที่มุ่งให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความงามในลักษณะภาพพจน์ โวหาร และได้รสรสตามรสวรรณคดีไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบวรรณลีลาในกลอนลำนิพนธ์
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทางภาษาวรรณลีลาในกลอนลำนิพนธ์

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลในการวิจัยวรรณกรรมกลอนลำนิพนธ์ที่มีการพิมพ์เผยแพร่ ทั้งหมด 6 ชุด จำนวน 23 เรื่อง เป็นวรรณกรรมประเภทชาดกนอกนิบาต จำนวน 13 เรื่อง และเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน 10 เรื่อง ในด้านรูปแบบวรรณลีลาในกลอนลำผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีรูปแบบการนำเสนอวรรณลีลาในกลอนลำ 5 รูปแบบ ของมาร์ติน โจนส์ (Joos, Martin, 1961) และในด้านลักษณะทางภาษาวรรณลีลาในกลอนลำนิพนธ์ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีลีลาการใช้ภาษาของ จิตรลดา สุวดีติกุล และ ดวงมน จิตรจันทน์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้ (จิตรลดา สุวดีติกุล, 2538); (ดวงมน จิตรจันทน์, 2541)

1. การวิจัย เป็นวิจัยแบบคุณภาพเชิงวิจัยเอกสาร (Document Research) โดยการศึกษาวรรณกรรมกลอนลำนิพนธ์ จำนวน 6 ชุด มีเรื่องที่ศึกษา 23 เรื่อง

2. กลุ่มประชากร เป็นวรรณกรรมกลอนลำนิพนธ์ที่พิมพ์เป็นหนังสือ จำนวน 6 ชุด รวม 23 เรื่อง โดยศึกษาวิเคราะห์รูปแบบลีลาภาษาและลักษณะภาษาวรรณลีลาในกลอนลำนิพนธ์

3. การเก็บข้อมูล ดำเนินการจัดเก็บข้อมูล 3 ขั้นตอน ดังนี้
ขั้นที่ 1 สร้างเครื่องมือเก็บบันทึกข้อมูล

ครั้งที่ 2 ศึกษา วิเคราะห์วรรณกรรมกลอนลำอีสาน จำนวน 6 ชุด รวม 23 เรื่อง

ครั้งที่ 3 สรุปผลการวิเคราะห์

4. เครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ 2 ลักษณะ คือ เครื่องมือที่เป็นกรอบแนวความคิดในการบันทึกข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ และการกล่าวพรรณนาข้อมูล แล้วจัดเป็นการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นข้อมูลวิจัย

ผลการวิจัย

1. วรรณกรรมกลอนลำอีสานทั้ง 23 เรื่องพบว่า มีรูปแบบทางภาษาทั้ง 5 รูปแบบ พบวรรณลีลาแบบตายตัวในบทประณมพจน์ จำนวน 14 เรื่อง เป็นการใช้องค์ประกอบพิธีกรรม เป็นบทกลอนอ้างถึงคุณพระรัตนตรัย อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาปกป้องรักษา การกล่าวขอมา ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หากกวีได้กระทำการผิดพลาดในสิ่งใด วรรณลีลาแบบเป็นทางการ เป็นการใช้ภาษาที่มีระดับของภาษาอย่างเป็นหลักการ พุดกับบุคคลที่สูงกว่า ใช้พูดเรื่องสำคัญ หากเป็นคำสั่งเมื่อผู้พูดได้สื่อสารออกไปแล้วผู้ฟังจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งนั้นในทันที วรรณกรรมกลอนลำอีสานที่ปรากฏวรรณลีลาแบบปรึกษาหารือก็จะมีครบทั้ง 23 เรื่อง ซึ่งเป็นการใช้ภาษาในระดับกึ่งทางการเป็นบทสนทนาระหว่างบุคคลทั่วไป สนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน มีการต่อรองและมีข้อตกลงร่วมกันซึ่งบทบาทและฐานะของผู้ใช้ภาษาอยู่ในระดับฐานะเดียวกัน วรรณกรรมกลอนลำอีสานที่ปรากฏวรรณลีลาแบบลีลาแบบเป็นกันเอง มีอยู่ทั้ง 23 เรื่อง เป็นรูปแบบของภาษาที่ใช้พูดในโอกาสที่ไม่เป็นทางการไม่มีพิธีรีตอง มีการใช้คำสแลง และคำลงท้าย รูปประโยคไม่สลับซับซ้อน มีการละประธานมากกว่าในวรรณลีลาแบบหาหรือ วรรณกรรมกลอนลำอีสานที่ปรากฏวรรณลีลาแบบสนทนา ซึ่งเป็นรูปแบบของภาษาที่ใช้พูดเฉพาะกับคนที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันมากที่สุด เช่น คนในครอบครัว ระหว่างพี่น้อง สามีภรรยา ใช้พูดเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่รู้กันอยู่อย่างดีในคู่สนทนา

2. ในด้านลักษณะทางลีลาภาษา ศิลปะในการใช้คำที่มีพลังโน้มน้าวหรือเร้าให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก เกิดอารมณ์สะเทือนใจ และเกิดภาพพจน์ไปตามจินตนาการของกวี แยกเป็น 3 ลักษณะ คือ เสียงของคำ การเล่นคำ จังหวะและลีลาของคำ ส่วนลักษณะตามภาษานั้นพบว่า วรรณกรรมกลอนลำอีสานเป็นวรรณลีลาตามลักษณะทางภาษามีครบทั้ง 23 เรื่อง ลักษณะตามภาษานี้หมายถึง การใช้ศิลปะในการสื่อสารให้ผู้ฟัง ผู้อ่านได้อารมณ์ร่วม และมีความรู้สึกร่วมเนื้อเรื่องนั้น แบ่งเป็น 5 ลักษณะ คือ

2.1 ลักษณะทางอักขรวิธี คือการใช้ภาษาทั้งพยัญชนะ เสียงสระและเสียงวรรณยุกต์ตามแบบภาษาไทยมาตรฐานทุกประการ

2.2 ลักษณะของเสียง ลักษณะของเสียงในวรรณลีลาที่ใช้ในกลอนลำนั้นมี ความแตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐานมากเพราะทั้งเสียงพยัญชนะ เสียงสระและเสียง วรรณยุกต์ในภาษาถิ่นบางเสียงเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างต่างไปจากภาษาไทยมาตรฐาน

2.3 เสียงพยัญชนะเปลี่ยนตามภาษาถิ่น เช่น ปัญญา เป็น ผญา กรุณา เป็น ขุณา เรือน เป็น เอือน เดิน เป็น เตียวหรืออย่าง กราบ เป็น ขาบ เป็นต้น

2.4 เสียงสระแตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐานมาก เช่น ไปเถาะ เป็น ไปเถาะ เปลืองข้าว เป็น เปียงข้าว ม้าอาชาไนย เป็น อาชะไน เอาไปทิ้ง เป็น เอาไปถืม เพื่อน เป็น เพิ่น แล้ว เป็น แหล่ว เรือน เป็น เอือนหรือเอียน ฟันหรือเขี้ยวเป็น แช่ว เป็นต้น ในเสียงสระนี้มีเสียง แตกต่างเป็นเสียงเฉพาะภาษาที่ใช้ในภาคอีสาน และลีลาการใช้ทำนองให้เกิดเสียงต่าง ๆ นั้น เป็นทำนองเฉพาะของกลอนลำในแต่ละท้องถิ่น เพราะแต่ละจังหวัดจะมีลีลาการใช้ทำนอง แตกต่างกัน เป็นต้น

2.5 การกลายเสียงคำ หมายถึง คำที่ใช้เสียงพยัญชนะหรือสระต่างกันออกไป เป็นคนละคำแต่ความหมายเหมือนกัน เช่น ไปด้วยกันเป็นไปนำกัน ง่วนนอนเป็นหวนนอน โกรธเป็นเคียด ตะวันเป็น ตาเว็น พระจันทร์เป็นอีเก็ง กิ่งกำเป็นกะปอม ปลาช่อนเป็นปลาช่อ และปลาหมอเป็นปลาแข้ง มาตัวคือ โกหก กลัวคือย้าน ถึงเป็นฮอด และก้มกราบเป็นก้มขาบ เป็นต้น

อภิปรายผล

1. จากการวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอวรรณลีลาในกลอนลำอีสานแล้ว สามารถ อภิปรายได้ว่า เนื้อหาของวรรณกรรมกลอนลำมีวรรณลีลาที่เป็นรูปแบบตายตัวมีเพียง 14 เรื่อง ส่วนมากจะปรากฏในบทประณามพจน์ วรรณลีลาแบบเป็นทางการพบในบทสนทนาที่เป็น เจ้านายกับลูกน้องและผู้ที่มีฐานะเสมอกันบ้างและผู้ที่มีสถานะที่ต่างกัน ส่วนวรรณลีลาแบบ ปรีกษาหรือ พบในบทสนทนายระหว่างเจ้านายกับลูกน้องและบุคคลที่มีสถานะที่เสมอกันมีการ ต่อรองทำข้อตกลงแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน วรรณลีลาแบบเป็นกันเองนั้นก็จะพบได้ ในบทสนทนายระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง บุคคลที่มีความสนิทสนมกันไม่มากนัก ภาษาที่ใช้จะเป็น แบบเป็นกันเอง วรรณลีลาแบบสนิทสนมจะพบได้มากที่สุดใ้ในวรรณกรรมกลอนลำประเภท วรรณกรรมพื้นบ้าน เพราะเป็นการใช้ภาษาในระดับปาก ไม่มีกฎระเบียบในการใช้ภาษา คู่สนทนายก็มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี การใช้ภาษาแบบไม่ต้องมีพิธีรีตอง ที่เป็น เช่นนี้สามารถอภิปรายได้ว่า อิทธิพลของพื้นที่และสังคมที่มีความเป็นอยู่แตกต่างกัน ทำให้การใช้ ภาษาแตกต่างกันตามบริบทของสังคม สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ รังสรรค์ จันต๊ะ ที่ได้ ศึกษาเกี่ยวกับการใช้วงลีลาและธัมมวาทนาของพระสงฆ์ภาคเหนือ สรุปไว้ว่า รูปแบบและการใช้วงลีลาภาษาพระในภาษาถิ่นล้านนา (Lanna Dialects) ถูกกำหนดตาม

อิทธิพลของปัจจัยทางสังคมเป็นตัวกำหนด และได้ศึกษาลักษณะเฉพาะของฉันทมัจฉาโวหารที่พระสงฆ์แต่ละรูปใช้ในการเทศน์ว่า มีโวหารแตกต่างกันอย่างไร โดยมีพระสงฆ์นักเทศน์ใช้ศึกษาจำนวน 5 รูป 5 จังหวัด ซึ่งมีกลุ่มผู้ฟังจำนวน 100 คน ต่อพระสงฆ์ที่แสดงโวหาร 1 รูป รวม 500 คน ผลการวิจัยพบว่า มีความแตกต่างในการใช้ฉันทมัจฉาภาษาของพระทั้ง 5 แบบ ซึ่งได้แก่ ฉันทมัจฉาแบบตายตัว แบบเป็นทางการ แบบปรึกษาหารือ แบบเป็นกันเอง และแบบสนิทสนม ทั้งนี้เพราะเกิดจากอิทธิพลปัจจัยทางสังคมเป็นตัวกำหนดอันได้แก่ คุณสมบัติและความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง เรื่องหรือเนื้อหาที่พูด และกาลเทศะที่พูด (รังสรรค์ จันต๊ะ, 2541)

2. ด้านลักษณะทางลีลาภาษาในกลอนลำอีสานแล้ว สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ว่า เนื้อหาของวรรณกรรมกลอนลำอีสานมีลักษณะการใช้ลีลาทางด้านภาษาอยู่ครบทั้ง 23 เรื่องที่นำมาวิเคราะห์ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวัญใจ บุญคุ้ม ได้ศึกษาเรื่องฉันทมัจฉาและบทบาทหน้าที่ของเพลงลูกทุ่งผลการวิจัยพบว่า ฉันทมัจฉาในเพลงลูกทุ่ง มีการใช้คำ ต่าง ๆ ได้แก่ คำภาษาถิ่น คำภาษาต่างประเทศ คำเรียกญาติ คำบอกสถานที่ คำสื่ออารมณ์ และคำสแลง คำสื่ออารมณ์นั้นจะแสดงอารมณ์รัก ความสุขสมหวัง อารมณ์โศกเศร้า เสียใจ ผิดหวัง อารมณ์ประชดประชัน อารมณ์โกรธแค้น อารมณ์บันเทิง สนุกสนาน ตลกขบขัน และ คำสื่ออารมณ์อาลัยอาวรณ์ ด้านการใช้สำนวนพบว่ามีการใช้สำนวนสมัยก่อน และสำนวนที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ด้านโวหารพบว่า มีการใช้บรรยายโวหาร และพรรณนาโวหาร การใช้ภาพพจน์พบว่า มีการใช้ภาพพจน์ในด้าน อติพจน์สัทพจน์ และสัญลักษณ์ (ขวัญใจ บุญคุ้ม, 2559)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ 1) ในด้านรูปแบบของวรรณลีลาที่พบในวรรณกรรมกลอนลำอีสานสรุปได้ว่ามีวรรณลีลา 5 รูปแบบดังนี้ 1.1) วรรณลีลาแบบตายตัว (Frozen Style) คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้พูดกับบุคคลที่เป็นที่เคารพสูงสุด เช่น พระมหากษัตริย์ และใช้ในพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในพิธีกรรมทางศาสนา หรือที่เป็นพิธีการพบในบทประณามพจน์ในวรรณกรรมกลอนลำอีสาน 14 เรื่อง จากวรรณกรรมที่ศึกษา 23 เรื่อง รูปแบบที่ 1.2) วรรณลีลาแบบเป็นทางการ (Formal Style) คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้ในโอกาสสำคัญใช้พูดกับบุคคลที่สูงกว่าและใช้พูดเรื่องสำคัญ พบในวรรณกรรมที่ศึกษา 23 เรื่อง รูปแบบที่ 1.3) วรรณลีลาแบบหารือ (Consultative Style) คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้ในการติดต่อธุรกิจ การงาน การซื้อขายในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการประชุมปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการ พบในวรรณกรรมทั้ง 23 เรื่อง รูปแบบที่ 1.4) วรรณลีลาแบบเป็นกันเอง (Casual Style) เป็นรูปแบบของภาษาที่ใช้พูดในโอกาสที่ไม่เป็นทางการ พูดกับบุคคลที่เท่าเทียมกันหรือคุ้นเคยกัน พบในวรรณกรรมทั้ง 23 เรื่อง รูปแบบที่ 1.5) วรรณลีลาแบบสนิทสนม (Intimate Style) คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้พูดกับคนที่มีความสนิทสนมมากที่สุด เช่น บุคคลในครอบครัว

ระหว่างพี่น้อง สามิภรรยา พบในวรรณกรรมทั้ง 23 เรื่อง 2) ในด้านลักษณะลีลาภาษาสรุปได้ว่า วรรณลีลาในวรรณกรรมกลอนลำภาควิสาณมีความโดดเด่นในลีลาภาษา 2 ประการ คือ 2.1) ลีลาภาษาระดับคำ มีการเล่นเสียงสัมผัส การกลายเสียงของคำ การใช้คำซ้อนเพื่อความหมายและคำซ้อนเพื่อเสียงทำให้เกิดความไพเราะ มีการนำคำในภาษาถิ่น นำคำภาษาต่างประเทศ มาประพันธ์กลอนลำได้อย่างสละสลวย 2.2) ลีลาภาษาระดับข้อความ กวีใช้ภาษาที่มุ่งให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความงามในลักษณะภาพพจน์ โวหาร และได้รสรสตามรสวรรณคดีไทย ข้อเสนอแนะ 1) เมื่อได้ศึกษาวรรณลีลาในวรรณกรรมกลอนลำวิสาณแล้วสามารถนำไปใช้กับการเลือกใช้คำในการเขียนภาษาไทยให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่หรือตรงกับกาลเทศะ โดยเฉพาะวรรณลีลาแบบตายตัว วรรณลีลาแบบเป็นทางการ วรรณลีลาแบบปรึกษาหารือ วรรณลีลาแบบเป็นกันเอง และวรรณลีลาแบบสนิทสนม คือ วรรณลีลาทั้งห้ารูปแบบและลักษณะการใช้ภาษาสามารถนำไปใช้กับการเลือกใช้คำในติดต่อสื่อสารทั้งทางด้านการพูด การอ่าน และการเขียนภาษาไทยในชีวิตประจำวันให้เหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคล สถานที่ โอกาส และระดับฐานะของคนในทางสังคม 2) เมื่อได้ศึกษาวรรณลีลาในวรรณกรรมกลอนลำวิสาณแล้วสามารถนำไปใช้กับการเลือกใช้คำในการเขียนภาษาไทยในระดับของคำ ระดับของข้อความ เพื่อให้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคล สถานที่ โอกาส และระดับฐานะของคนในทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ไพบุลย์ แพงเงิน. (2534). กลอนลำภูมิปัญญาของอีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- กอบกุล อิงคนนท์. (2546). ศัพท์วรรณกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขจร.
- กาญจนา ปราบปัญจะ. (2553). การศึกษาลีลาการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนของ ว.วชิรเมธี. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ขวัญใจ บุญคุ้ม. (2559). วิจารณ์และบทบาทหน้าที่ของเพลงลูกทุ่ง. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). ภูมิปัญญาอีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ 3). มหาสารคาม: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิตรลดา สุวัติกุล. (2538). วรรณคดีวิจารณ์แนวสุนทรียศาสตร์. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 7 วรรณคดีวิจารณ์สำหรับครู. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2541). สุนทรียภาพในภาษาไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

- รังสรรค์ จันต๊ะ. (2541). การใช้วัจนลีลาและอวัจนโวหารล้านนาของพระสงฆ์ภาคเหนือ. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด.
- วีระ สุดสังข์. (2526). หอมลำศิลป์วรรณคดีอีสาน. ครูไทย, 28(1), 60-69.
- สมเกียรติ รัชมณี. (2551). ภาษาวรรณศิลป์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สายน้ำใจ.
- Joos, Martin. (1961). The Five Clocks: a Linguistic Excursion into the Five Styles of English Usage. New York: Harcourt, Brace and World.